

## **“MƏNİM SEVİMLİ DƏLİM” QEYRİ-XƏTTİ MÜSTƏVİDƏ**

Müstəqillik amili hələ Sovet İttifaqı İmperiyasının geniş meydan aldığı zamanlarda Azərbaycan ədəbiyyatının bir sıra əsərlərində öz əksini açıq-aydın şəkildə büruzə verirdi. Buna misal olaraq tək bircə faktı göstərmək kifayət edər. Azərbaycanın qeyrətli oğlu, vətənpərvər şairi Bəxtiyar Vahabzadənin sözün əsl mənasında böyük rezonansa səbəb olan, hətta dövlət təhlükəsizlik orqanlarını narahat edən, 1958-ci ildə yazılmış və Şəkinin “İpəkçi” qəzetində çap olunmuş, “Gülüstan” poemasını qürurla misal gətirmək olar. Ədəbiyyatın dramaturgiya janrında isə bu mövzu bir sıra müəlliflərin əsərlərində müəyyən çalarlarla da olsa öz əksini tapmışdır. Lakin görkəmli nasir və dramaturq İlyas Əfəndiyevin səhnə yaradıcılığının elə bir nümunəsi yoxdur ki, orada azərbaycançılıq məfkurəsi ortaya qoyulmamış olsun. Ədibin dram əsərlərində çox həssas duyğular və yaxşı anlamda populist hisslərlə qabarıq şəkildə Borçalı, Dərbənd və Təbriz, ümumən cənub, bütöv Azərbaycan mövzusu daha parlaq şəkildə tərənnüm olunmuşdur. Dramaturqun “Unuda bilmirəm”, “Mahnı dağlarda qaldı”, “Xurşudbanu Natəvan”, “Büllur sarayda”, “Şeyx Xiyabani”, “Tənha iydə ağacı” və sair əsərlərini nümunə göstərmək olar.

Bu mənada başqa müəlliflərin də ədəbi nümunələrində azadlıq və özgürlük problemi həmişə həssas şəkildə yer almışdır. Beləliklə, bünövrəsi böyük ədiblərin əsərlərində möhkəmlənmiş müstəqillik anlayışı Sovet İttifaqının dağılan dövrlərində daha geniş həddə yüksəldi. Milli ədəbiyyatımız öz simasını milli kontekstdə və bəşəri mövzular əhatəsində hüdudlarını genişləndirməyə başladı. Həmin dövrdə Azərbaycan teatrı, İttifaqın digər teatrları kimi xaos içində çarpışmaq məcburiyyətində qaldı.

Bu vaxt, hələ sovetlər birliyində milli yaradıcılıq siması ilə geniş tamaşaçı rəğbəti qazanmış, görkəmli Azərbaycan ədibi Elçin öz dramaturgiyası ilə Azərbaycan teatırını xaosun içindən sıyrıb yeni inkişaf yoluna çıxartdı. Müəllif keçid dövrünün bütün eybəcərliklərini ifşa edən, milli ruhun oyanmasına təkan verən “Ah, Paris, Paris!...” komediyasının timsalında müstəqillik

dövründə yazılmış, milli teatrın ilk dramaturgiya nümunəsini ortaya qoydu. Daha sonra, bu tipli, fərqli mövzulara həsr olunmuş, yeni üslubda yazdığı, çağdaş düşüncənin tələblərini ödəyə bilən, avanqard teatr parametrləri ilə səsləşən orijinal əsərləri ilə Azərbaycan teatrının inkişaf istiqamətini müəyyənləşdirdi. Milli düşüncəni dünyəvilik anlayışı kontekstində formalaşdıran qeyri-xəttilik prinsipləri çərçivəsində yeni arenaya çıxartdı, inkişaf həddinə yüksəltdi.

Bu gün haqqında söhbət açacağımız əsər də müstəqillik dövrümüzdə yazılmış, özünün maraqlı mövzu tutumu, fəlsəfi yükü və müasir teatr estetikasının orijinal cəhətləri ilə diqqət çəkən əsər olmaqla, digər əsərləri sırasındakı özünəməxsus yer tutur. Və bu əsərlə Elçin məhz müasir Azərbaycan teatr sənətinə yeni düşüncə paradigması, yeni estetik qayə, yeni ruh və sənətə, eyni zamanda sənətdən cəmiyyətə yeni baxış bucağı gətirmiş oldu.

“Mənim sevimli dəlim” - bu əsər Elçin dramaturgiyasında yeni anlayışın, yeni dərkətmə və dərkətdirmə fəlsəfəsinin qığılcımları ilə elə alovlandı ki, bu günkü Azərbaycan teatr sənətinin inkişafa gedən yolunu müəyyənləşdirdi. Odur ki, Elçinin əsərlərinin səsi dünyanın ən sayılan teatrlarının səhnəsindən gəlməyə başladı. “Mənim sevimli dəlim” göstərdi ki, dəlilik paradoksu bütün cəhətlərdən titrək tellər həssaslığında özünə yuva qurmuş olan və həmin titrək tellərin ahəngi, barmaqlar musiqi alətinin simlərinə toxunduqca hər pərdənin çıxardığı özünəməxsus avazın yaratdığı rəngarəng səslər simfoniyası kimi müxtəlif hallara düşən bir aporiya və antinomiya. Aporiya xüsusiyyətləri ilə xarakterləşən, antinomiya “riyazi düsturu” ilə cədvəlləşən dəlilik paradoksu, psixi sarsıntılıq nəticəsində öz mükəmməl dəlilik xəstəliyinə tutula bildiyi kimi, həm də, dəlilik kimi anladığımız, lakin zamanı öz fəlsəfi hikmətlər bazası ilə qabaqlaya bilən güclü bir enerjiyə malik həddə qədər də yüksəlir: “nizama salan hərəkətin enerjisinin nizama salınmayan hərəkət enerjisinə keçməsi” [1] prosesi baş verir. Yəni, öz görünən simasının tam tərsini əks etdirə bilən gücə malik, anlaşılması çətin olan sehirli bir psixo-performansı ilə öz fərqli müstəvisindən başqa bir müstəviyə boy verə bilər. Belə ki, psixika sinfinə daxil olan bütün amilləri özündə cəmləşdirən və hər biri ilə ayrı-ayrılıqda tam birə-birlik təşkil edən dəlilik, bir neçə kateqoriya ilə cəmiyyətin diqqətini çəkən bir özəllik cazibəsinə malikdir.

Anadangəlmə əqli qüsurluluq və ya cəmiyyətin yaratdığı gərgin situasiyalara dözümsüzlükdən irəli gələn əqli sarsıntılıq və ya cəmiyyətin anlama bilməyəcəyi hikmətlərlə doğuluşundan yüklənmə nəticəsində qeyri-adilik və

sərsəmlik təsiri bağışlayan vəziyyətdə görünmə, dəlinin müdrikliyi, dəlilik fəlsəfəsinin, dəli kimi tanıdığımız və ya qəbul etdiyimiz insanın şüuraltı çarpazlarının çoxxətli meydanında, alınan və ötürülən informasiyaların fərqli və unikal təlqini və sair kimi yüzrlərlə müxtəlif tipajlar şəklində tanınma dərəcəsinə malikdir. Dəlilik paradoksu insan idrakında elə bir ağır yük daşıyıcısı kimi özünə yer tutmuşdur ki, bunu yalnız təxəyyül kontekstində və ya təxəyyül sərhədləri çərçivəsində anlamaq, dərk edə bilmək, cəmiyyətin müəyyən sferasında yerini təyin etmək mümkün ola bilər. Əks təqdirdə dəlilik fəlsəfəsi, anlaşılması mümkün olmayan, yalnız xəstəlik anlamında qəbul olunan bir psixi pozuntuluq məvhumu kimi dəyərləndirilir.

Dünyada insan mövcud olduğu andan etibarən, insan düşüncəsinin milyonlarla dərkətmə, dərkəlmə və ya dərkətməyə təsir etmə qüvvəsi mövcuddur. Hər bir situasiyada, beyinin “ifraz” etdiyi hər bir enerji-fikir, insan beyinin məhsulu olaraq, müxtəlif insan beyin-obyektləri üçün müxtəlif anlamlarda qəbul olunmuş, müxtəlif anlamlarda yozulmuş və hər biri özünə layiq anlamda cavablandırılmışdır. Bu mənada insan idrakı, istər ağılın ən dərin fəlsəfi yükü ilə sərgilənən fikirləri, istər ən sadə anlayışla deyilən və qəbul oluna bilən düşüncə məhsullarını, istərsə də anlaşılması mümkün olmayan və ya anlaşılması gülüş hədəfinə çevrilən, beyinin ötürdüyü informasiyaları, müxtəlif fikirlərin formalaşmasını öz xəlbirində ələyir, daha sonra fikirlər kəhkəşanına ötürür. Beləliklə, istər yüksək ağıl fenomeni, istər bu fenomenin dərk edə bilmədiyi əlçatmaz qatlar, istərsə də anlaşılan və anlaşılmayan fikirlər məcmusu ümumilikdə öz fəlsəfi hikmətləri ilə insan idrakında öz yerini köklü şəkildə tutmuşdur.

Bütün yaradıcılıq sahələrində rastlaşdığımız minlərlə əsərlər vardır ki, müəlliflər hadisələri istədikləri şəkildə formalaşdırmaq, hadisələrə istədikləri donu geyindirmək üçün məhz kilidlədikləri qıfılların açılmasında belə fikirləri açar olaraq istifadə edirlər. Dünya ədəbiyyatşünaslığında Migel de Servantesin Don Kixotunu Vilyam Şekspirin Hamleti ilə müqayisə edərək belə qənaətə gəlinir ki, onların dəliliyi riyakar dünyaya qarşı mübarizədə özünümüdəfiə maskası rolunu oynayır. Bu iki dahi obrazın kontrastı əsasında ali dəliliyin romantik apologiyası yaranır. Kütlənin gözü qarşısında gülünc vəziyyətlərə düşən, nifrət qazanan sərsəm, əslində hər kəsin fəvqində olub, öz idealının əzabkeşi - alter eqosudur.

Rus romantizmi də “dahilik və dəlilik” mövzusunı qəbul, həm də dərk edirdi (K.N.Batyuşkovun “Can verən Tass”, İ.İ.Kozlovun “Dəli”, V.F.Odo-

yevskinin “Kuklaçı” kimi əsərləri göstərə bilərik). Xüsusilə A.Qriboyedovun “Ağıldan bəla” komediyası ali mərtəbədə dayanır. Çatski obrazı Molyerin “Mizantrop”undakı Altset, daha sonra isə Hamlet obrazı ilə tipoloji cəhətdən yaxınlıq təşkil edir [2].

Don Kixot, Hamlet, Çatski obrazları dəlinin dahiliyi fabulasını təsbit edirdilər. Bu siyahıya N.V.Qoqolun “Dəlinin qeydləri”, F.Dostoyevskinin “Karamazov qardaşları”, “Səfeh”, A.P.Çexovun “6 nömrəli palata”, A.Puşkinin “Poltava”, “Qaratoxmaq qadın”, “Xəsis cəngavər”, Azərbaycan dramaturgiyasından C.Məmmədquluzadənin “Dəli yığıncağı”, İ.Əfəndiyevin “Dəlilər və ağıllılar”, H.Cavidin “İblis” və s. əsərləri əlavə edə bilərik. Bu anda İblisin son monoloqunun son cümlələrini xatırlamaq yerinə düşür. “İblis nədir? – Cümlə xəyanətlərə bais! Ya hər kəsə xain olan insan nədir? – İblis!” Müəllif insan fenomenini iblis cildində ədəbiyyata gətirir və dəliliyi bir fenomen həddinə qədər yüksəldir. Çünki, müəllif özünün anladığı mahiyyəti belə anladır ki, əslində bütün mələklər də insanların özü kimi onların daxili enerjisini ifadə edən obrazlardır.

Elçin bu hikmətlərin fəlsəfəsini bir neçə əsərində, ecazkar teatr sənətinin dili ilə, dərin fəlsəfi qatlardan incə-incə sökərək, üst qata qədər qaldırmış və tamaşaçıya tam mənası ilə aydınlada bilmişdir. Akademik Milli Dram Teatrının səhnəsində “Mənim sevimli dəlim” adı altında tamaşaya hazırlanmış olan (rejissor Azərpaşa Nemətov) “Dəlivanadan dəli qaçıb”, “Mənim ərim dəlidir” (“Diaqnoz D”), “Şekspir” əsərlərinin personajları, hətta “Teleskop” əsərinin personajlarının bəzən normal düşüncədən fərqli hallara düşməsi, yəni daha üst qata qalxması deyilənlərə əyani sübutdur. “Mənim sevimli dəlim” (“Dəlivanadan dəli qaçıb”) (premyera 23 may 1998) əsərində həqiqətlərlə, xaosla, dəliliklə bağlı hadisələr əsasən ictimai fonda baş verir, “situasiya paralelizm zəminində modelləşir: bu təcridxana- dəlixana, bu isə cəmiyyətin özü - ayır görək, hansı-hansıdır...” və “bu zaman xaosdan kosmosa özündən asılı olmayaraq keçid imkanları yaranır” [3]. Görkəmli tənqidçi Yaşar Qarayevin söylədiyi kimi, “Elçin - dramaturgiyamızda ilk dəfə olaraq xaosun, hərc-mərcliyin obrazını yaradır! Onların əsasında duran mənəvi, əxlaqi, ideoloji stereotipə, normativ düşüncə və rəftar tərzinə ən müasir, ayıq, oyaq ədəbi, estetik münasibət ifadə edir...”. Amma insan “...tez bir müddətdə bu xaosu nizama çevirə bilməzsə, ulduz yaratmazsa, qaranlığında məhv olacaqdır.” (Nitsşe).

Problemin həlli istiqamətini Hamletsayağı “Dünya dəlixanadır” prinsipi ilə araşdırmağa çalışan Elçinin dəli qəhrəmanları da zamanın qurbanları

olsalar belə, zamanın nəbzini öz ritmlərinə uyğun şəkildə döyünməyə vadar etmək qüdrətindədirlər. Elçin bütün cəmiyyətin - ağıllı hesab etdiyimiz cəmiyyətin eybəcər cəhətlərini müxtəlif xarakterli, müxtəlif rənglərlə dolu canlılar kəhkəşanında yerləşdirdiyi öz “ağıllı dəlilər”i ilə, dəliliyin düşüncə orbitində rəndələnən, formalaşan unikal fikirlər fəlsəfəsinin mahiyyətini orijinal şəkildə açmaq üçün ədəbi meydanda canlı, ədəbi rənglər palitrasının özünəməxsus cəhətlərini özünəməxsus rəng çalarları ilə yaratmış, bir-birindən fərqli düşüncə sahibləri olan insan selinin və cəmiyyətin müxtəlif eybəcərliklərini, yaratdığı maraqlı “dəli” personajlar vasitəsi ilə, onların dili ilə çox səlis formada, aydın şəkildə ifşa edə bilmişdir.

Dünyaca məşhur filosof M.Epşteynin nəzəriyyəsinə görə, dəlilik - mədəniyyətin ağıl dili ilə söyləniləndən heç də geridə qalmayan mənəvi ünsiyyət dilidir. Dəlilik - ağılsız olmaq deyil, bu, ağılın itirilməsi, onun ağıldan daha üst qata keçməsi halıdır. Təbiətdə sakitlik, səssizlik var, amma sükut yalnız danışanlara aid olur. Təbiətdə ağlasığmazlıq, mümkünsüzlük olur, amma dəlilik - yalnız ağıl və düşüncə sahiblərinə məxsusdur.

Elçin əsərləri ilə cəmiyyətə tutduğu aynada cəmiyyəti tam fərqli nöqtədən aydınladır və həmin aynada eybəcərliklər də, gözəlliklər də fərqli cəhətlərdən əks olunur. Daha doğrusu, bu aynada eybəcərliklərin birmənalı şəkildə, zorla qəbuletmə prinsipindən yanaşma ilə deyil, müxtəlif baxışların hərəsinin özünün dərkətmə gücünə uyğun formada görünmə aydınlığını qeyri-xətti proseslərin prinsiplə yeni məntiqlərini təsdiq edən struktur üzərində yaradır. Bu fikrin təsdiqi üçün ədibin əsərlərindən bir çox misallar gətirmək olar. Lakin təkcə bu faktın dediklərimizin sübutuna əsas olacağına şübhə etmədiyimiz üçün aşağıdakı fikirlə bu həqiqəti təsdiqləyirik.

Dəli özünün dəli olduğunu heç vaxt etiraf etmədiyi kimi, dəli olmadığını da heç zaman sübut etməyə çalışmaz. Sadəcə olaraq, dəlinin öz dünyası, öz aləmi olur və bu aləm onun düşüncə və təxəyyülü üçün son dərəcə ideal və uyğunluq təşkil edir. Və ya cəmiyyətdə dəli kimi qəbul etdiyimiz insanların söylədikləri həqiqətlər yalnız və yalnız “dəlidən doğru xəbər”, yaxud da “ağıl nəmənləyi” kimi dəyərləndirilir. “Dəliliyin tarixi” əsərinin müəllifi, fransız filosofu, mədəniyyət nəzəriyyəçisi Mişel Fuko hesab edir ki, dəliliyin bütün tarixi - dəlinin ağılını itirib, özünü yenidən kəşf etməsi kimi qəbul olunmalıdır. Ağıldan məhrum olan insan bu halı ilə axtarışında olduğu əsil həqiqətə qovuşa bilər; bir növ həqiqətin carçısına çevrilir [4]. Dəlinin həqiqət barədə söylədiyi fikirlər dəli təfəkkürünün təsadüfi təntənəsi sayılır; dəli olan insan-

lar cəmiyyətin xəstə təxəyyüllü insanları hesab olunur. Başqa sözlə, “Elçin üçün “dəlilik” anlayışı hər iki mənada və eyni dərəcədə, eyni mənada mövcuddur. Elçinin bu komediyaları yeni dramaturji strukturun, tam yeni tipli konflikt və kolliziyaların, yeni məzmunlu xarakterlərin yaranması üçün güclü zəminə çevrilir” [5].

Həm də Elçin bu məsələyə çox həssaslıqla yanaşaraq, problemin daha dərin qatına nüfuz edir, dəlixananın özünü göstərir və nəzərə almağı təlqin edir ki, əgər özünün dəli olduğunu heç vaxt etiraf etmədiyi kimi, dəli olmadığını da heç vaxt sübut etməyə çalışmayan hər hansı bir dəlidən doğru xəbər eşidilə bilinirsə, demək ki, təxəyyülün ölçüsü nisbidir. Elçinin əsərlərindəki personajları nisbi təxəyyüllə danışdırması, cəmiyyətin, aynada hər kəsin aydın görə bilmədiyi eybəcərliklərini birmənalı və ya biristiqamətli izahla deyil, virtual və çoxcəhətli istiqamətlərdən əksətdirmə məntiqi ilə sərgiləməsi, qarşıya qoyulan problemi, ümumdərketmə kriteriyasını müxtəlif bucaqlardan göstərməsi cəmiyyətin xəstəlikdən qurtarması üçün maariflənməsinə xidmət edir.

Bu bir həqiqətdir ki, insan mexanizmi mürəkkəb olduğu kimi, həm də mücərrəd bir varlıqdır. Lakin bir həqiqət də var ki, mücərrədlik də, mürəkkəblik də insana xas olan cəhət olduğu kimi, hər bir mürəkkəb və mücərrəd hesab olunan məsələ, adi bir düşüncə düsturunun çox sadə hesablaması nəticəsində çözümlə, aydınlaşa və dəqiqləşə bilir. Buna görə də dəlinin doğrunu söyləmək gücü çox sövqi-təbiidir.

“Mənim sevimli dəlim” komediyasındakı hadisələr və bu hadisələr içərisində nəhəng bir dövlətin dağılmasının siyasi, mədəni həyata təsiri nəticəsində fərdlərin psixoloji durumu özünün “patoloji dəlilik və onun gerçəklikdə inikası” nöqtəsinə çatır. Keçirdikləri sarsıntıni hər vəchlə gizləmələrinə rəğmən, əsər boyu, Professor etibarlı, dözümlü şəfqət bacısı ilə birlikdə küçə-küçə, məhəllə-məhəllə, müəssisə-müəssisə gəzib, öz sevimli dəlisini axtarır. O, çox narahatdır, əzab çəkir, hətta sevimli dəlisini tapa bilməyəcəyi qorxusu onu sarsıdır. Professorun xəstəxanadan qaçan bir dəli üçün bu qədər narahat olması boş yerə deyil. Ona görə ki, bu dəli adi dəli yox, bir “möcüzədir”. Onun itməsi psixiatriya elminə ziyandır; həm də öz fəndgirliyi, hiyləgərliyi, təcrübəli və ehtiyatlı olması ilə seçilən bu dəli harada olsa, kiminlə görüşsə, öz ziyankarlıq işlərini yayacaqdır... Baxın, Elçin məsələyə hansı nöqtədən baxır. Dəlinin möcüzəvi olması nöqtəsindən. Bu nöqtə elə bir nöqtədir ki, bu nöqtədən dəlilik fəlsəfəsinin bütün hikmətləri boy verir. Bu nöqtədən elə bir işıq seli görünür ki, həmin selin qarşısında dolğun fikirlər kəhkəşanına açılan geniş bir fəza görünür.

Elçinin “sevimli dəli”si məhz bütün parametrlərdə öz dərin ağılı ilə, həmin fəzada ulduz kimi bərq vurmaq imkanlarına sahibdir. Əsərdə, heç kəsin öz işi ilə məşğul olmadığı N redaksiyanın Baş redaktoru, onu əhatə edən mühitdə çaşıb qalmışdır; ətrafındakılara, baş verən hadisələrə ürək yangısı ilə yanaşır, üstəlik yazıqlaşır, ətrafında baş verən dəlilik mərzini aradan qaldırmağa gücü çatmır. Necə ki, H.Cavidin qəhrəmanı İblis, “İblis nədir?” sualına cavab axtardığı kimi O da tək qalanda bəzən özündən soruşur: - “Mən kiməm?”. Bu sual elə bil onun belini bükür və sanki deyirdi: Mən sizin bu çirkəbli cəmiyyətinizin dəli, xəstə adlandırdığınız ağıllılardan çox-çox yüksəkdəyəm. Heyf ki, təkəm. O, dəlilikləri müxtəlif formalarda, müxtəlif vasitələrlə üzə çıxan işçiləri arasında çalışır: - “Axı nə var bu yerdə?” – deyə uçmağı üstün tutan Baş redaktor, heç vəchlə yerə düşmək istəmir. Çünki canını ətrafındakı dəliliklərdən qurtarmağın çıxış yolunu bunda görür.

Bütün parametrlərdən görünmək və diqqəti özünə cəlb etmək imkanı olan, Elçinin yaratdığı personajın düşüncə dünyasına, o personajın cəmiyyətlə adekvat olmayan təxəyyül arenasına daxil olaraq dünyaya oradan baxmaq imkanına malik olsaq, görərik ki, elə cür dərin fəlsəfi qatları olan dərkətmə və dərkətdirmə üsulları vardır ki, cəmiyyət hələ həmin üsulların var olduğunun özünü belə dərk edə bilmir, olsun da ki, həmin üsulların fəlsəfi dərinliklərini anlamaq... və yaxud da görünən odur ki, cəmiyyət o cür məkanlara daxil olmaq dərəcəsinə yetişə bilmir. Ona görə də cəmiyyət Elçinin “sevimli dəli”sini öncə, yalnız və yalnız gülüş obyektini kimi anlayır.

Əslində isə cəmiyyət, Ezopun və ya Danəndə Bəhlulun hikmətləri qarşısında çarəsiz qaldığı kimi, Elçinin “sevimli dəli”si qarşısında da çox aciz vəziyyətə düşür. Nəhayətdə müxtəlif cəhətlərdən sirayətdə qüvvəsi ilə oxucunun və ya tamaşaçının idrakına doğru hərəkət edən Elçin personajının qeyri-xətti hücumu öz paradoksu ilə qarşısındakı “obyektləri” - oxucuları və ya tamaşaçıları dərin fəlsəfi qatlara doğru çəkib aparır. Anlamaq çətinliyi ilə üz-üzə qalan, dilemma qarşısında olduğunu hesab edən qarşı tərəf - oxucu və ya tamaşaçı vəziyyəti anlamağa çalışsa da, dərin fəlsəfi qatların keçilməz bataqlıqlarından bəzən çabalaya-çabalaya çıxmağa çalışır, bəzən də elə həmin bataqlıqdaca çabalaya-şabalaya, yorğunluqdan və təqətsizlikdən əldən düşmüş çarəsiz şəkildə batır. Məhz əsərin qayəsi də bunu tələb edir. Ya elə bir dərkətmə gücü toplayacaqsan ki, fikirlər toplusunun labirintlərindən sıyrılıb çıxacaqsan, ya da çarəsiz şəkildə fikirlər toplusunun yükünü daşıya bilməyərək, fikirlər kəhkəşanında itib-batacaqsan. Dilemma qarşısında da-

yanıb, həqiqətləri anlayana qədər düşüncələrlə istənilən istiqamətlərə doğru varmaq və ya fikirlər xaosunda düşüncələrlə baş-başa qalaraq, müxtəlif istiqamətlərə doğru get-gəllərin ağuşunda kilidlənmək, dəlilik paradoksunun fəlsəfi hikmətinin enerjisindən qaynaqlanır ki, Elçinin “sevimli dəli”si də məhz həmin hikmətləri özündə ehtiva edən bir qüvvə sahibidir.

Müəllifin “Mənim sevimli dəlim” əsərinin baş qəhrəmanının fəlsəfi idrak enerjisi ilə başladığı (nəzərə alsaq ki, dünya elmində yeni bir cərəyanın - özünütəşkil fəlsəfəsinin yaranması bir çox problemlərin həllini qeyri-xətti müstəvidə araşdırmağa yönəlibdir), ədəbi düsturlarla həll olunan və cəmiyyəti öz arxası ilə aparmaq qüdrətinə malik olan işıqlı yolu, daha sonrakı əsərlərində elə bir arenaya çıxdı ki, bu yol, çoxxətli müstəvidə Elçin dramaturgiyasının özünəməxsus teatr-oyun üslubu ilə tanındı.

Müstəqillik hadisəsi düşüncəmizə yeniliyi və orijinallığı gətirdiyi kimi, Elçin də müstəqil dövrü teatrımıza yeni teatr estetikası, yeni fəlsəfi dərkətmə və dərkətdirmə dərinliyi, yeni teatr-oyun üslubu bəxş etdi.

*Açar sözlər:* cəmiyyət, dəlilik, dərkətmə, qeyri-xəttilik, komediya.

## ƏDƏBİYYAT

1. N.Korniyenko. Ukrayna teatri üçüncü minilliyin astanasında. Axtarış. Bakı, 2010, s.178.
2. Y.F.Florinskaya. Çatski və Hamlet. // A.Qriboyedov. Yaradıcılığı. Həyatı. Ənənələri. L., 1977.
3. M.Popoviç. Rasionallıq və insan varlığının ölçülməsi. “Sfera” nəşriyyatı. K., 1997, s.27.
4. M.Fuko. Klassik epoxada dəliliyin tarixi. Sank-Peterburq. 1997.
5. M.Əlizadə. Elçin fenomeninin Azərbaycan milli teatr prosesinə təsiri. 525-ci qəzet, 10.09.2011.

*Ивтихар Пириев (Азербайджан)*

**«Мой любимый сумасшедший» в нелинейном пространстве**

В статье определяется творческая позиция, новая театральная эстетика, новое философское мышление драматурга Эльчина в развитии азербайджанского театра в период независимости. Исследуется мотив безумия в творчестве Эльчина. В частности, новая сознательная пара-

дигма комедии «Мой любимый сумасшедший» в нелинейном пространстве. Автор приходит к выводу, что мотив безумия иллюстрирует собой пересмотр отношения к человеку, его можно считать одним из симптомов переходных эпох. В контексте авангардного характера безумие воспринимается как нормативное состояние. В новой мировоззренческой парадигме безумие, как прежде разум, обеспечивает познание мира.

**Ключевые слова:** общество, безумие, познание, нелинейность, комедия.

***Iftikhar Piriye*** (Azerbaijan)

**“My beloved crazy” at nonlinear space**

Playwright Elchin’s creative position, new theatrical aesthetics, new philosophical thinking in the development of Azerbaijani theatre during independence period are defined in the article. Motive of madness in Elchin’s creation is studied, especially, new conscious paradigm of comedy “My beloved crazy” at nonlinear space. The author concludes that, motive of madness illustrates a revision of attitude to the person and it can be considered one of the symptoms of transitional eras. Madness is perceived as normative state in the context of vanguard character. Madness, as before the mind, provides knowledge of the world in the new world outlook paradigm.

**Keywords:** society, madness, knowledge, nonlinearity, comedy.